

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BOLU HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

Nuray ÖZDEMİR*

BOLU RED CRESCENT ASSOCIATION DURING WAR OF INDEPENDENCE

Öz

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin son döneminde kurulmuş en önemli yardım derneğidir. I.Dünya Savaşı'ndan sonra Milli Mücadele yıllarında da kıt imkanlarla orduya hizmet etmeye devam etmiştir. Cephede yaralı asker ve subayların bakımı için çalışan cemiyet Milli Mücadele döneminde ülke genelinde yeniden teşkilatlanarak, halkın yardımlarıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. Milli Mücadele döneminde Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti de 31 Aralık 1920'de yeniden bir oluşuma giderek faaliyet göstermeye başlamıştır. Gerede, Mudurnu, Düzce gibi ilçelerde de örgütlenmeye gidilerek şubeler açılmıştır. Kadın ve erkek şubeleri ayrı ayrı faaliyet gösterirken kadınlar Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi adı altında düzenlediği yardım kampanyalarıyla öne çıkmışlardır. Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti dini toplantılar, müsamereler, konserler düzenleyerek hem halkı bilinçlendirmiş hem de topladığı bağışlarla Milli Mücadeleye önemli bir destek sunmuştur. Bu çalışmada; Milli Mücadele tarihinde daha çok Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına karşı çıkan isyanlarla anılan Bolu'da ülkenin kurtuluşu için halkın büyük destek verdiği Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetleri ve bunların dönemin basınına yansımaları irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Bolu, Milli Mücadele.

Abstract

Red Crescent is the most important support association founded during the last period of the Ottoman Empire. The association continued to support the army its scanty means and facilities during the War of Independence after the World War I with. The association working for the care of the wounded soldiers in the front –lines, was reorganized during the War of Independence and continued its activities with the support of the public. Bolu Red Crescent Association underwent a new formation during the War of Independence period in

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ozdemir_n@ibu.edu.tr

December, 31, 1920 and started its activities. Organizations were set up in districts such as Gerede, Mudurnu and Düzce and new branches were opened. Branches for females and males continued their activities separately and Bolu Red Crescent Association Women's Branch became prominent with their aid campaigns. By organizing religious meetings, shows and concerts, Bolu Red Crescent Association both created awareness in the community and provided a generous support for the War of Independence through the donations they collected. The study aims to investigate the activities of Bolu Red Crescent Association supported by the public to save the country and their importance in Bolu, a city that is mostly remembered with the uprising against the foundation of The Grand National Assembly. The period's reflections in press are also examined.

Keywords: Red Crescent Association, Bolu, War of Independence.

1. Giriş

Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de uzun yıllar faaliyet gösteren önemli bir yardım kuruluşudur. 11 Haziran 1868 tarihinde "Mecruhin ve Marza-yı Askeriyyeye İmdad ve Muavenet Cemiyeti" adıyla kurulmuşsa da bir etkinlik gösterememiştir. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı devam ederken duyulan ihtiyaç üzerine 14 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti kurulmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı boyunca önemli hizmetler görmüştür. Hastaneler açarak yaralı ve hastalar tedavi ettirilmiştir. 1897'de Türk-Yunan Harbi'nde de faaliyet göstermiş ve II. Meşrutiyet döneminde yeniden teşkilatlanarak Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları ve I.Dünya Savaşı'nda da yaralıların tedavisinde önemli rol oynamıştır. Dr. Besim Ömer Paşa'nın girişimleriyle 20 Mart 1912 tarihinde Hilal-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti oluşturularak kadınlar da bu yardım cemiyeti içerisinde yer almıştır. Böylece Hilal-i Ahmer Cemiyeti çatısı altında kadınlar ve erkekler ayrı ayrı şubelerde etkinlik göstermişlerdir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, I.Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla önem kazanmış ve ülke içinde teşkilatını genişletmiştir. Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin şubeleri açılmıştır.¹ Bolu'da da 1914 yılında Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti açılarak kadınlar ve erkekler ayrı ayrı şubelerde faaliyet

¹ **Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer**, (Haz:İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2007, s. 12-15.

göstermişlerdir.²

Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihat ve Terakki döneminde faaliyet gösteren cemiyetler Hürriyet ve İtilafçı İstanbul hükümetlerinin takibatına uğramıştır. Bu bağlamda Hilal-i Ahmer Cemiyeti de baskılara maruz kalmış Sultan Vahdettin'in bu kurumun onursal başkanı olması bile durumu pek etkilememiş hatta Hükümet cemiyetin kapatılması için uğraşmıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle Cemiyetin merkez binası işgal kuvvetleri tarafından basılmış ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Katib-i Umumisi (Genel Sekreteri) Dr. Adnan (Adıvar) Bey ve eşi Halide Edip Hanım Ankara'ya geçmiştir. Dr. Hikmet Bey Katib-i Umumi olarak İstanbul'da kalırken işgal nedeniyle Anadolu'daki Hilali Ahmer teşkilatı ile genel merkez arasındaki irtibat kesilmiştir. Ankara'da kurulan ilk TBMM Hükümeti'nde Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti'ne getirilen Dr. Adnan Bey, Genel Merkez tarafından resmen görevlendirilmemiş olmasına rağmen Eskişehir'deki Hilal-i Ahmer Cemiyeti temsilcisi Dr. İsmail Besim Paşa ile iletişimi devam ettirmiştir. Ekim 1920'de İsmail Besim Paşa, Adnan Bey, Ömer Lütfi Bey ve Esat Paşa'dan oluşan Ankara temsilciliği kurulmuş ve Anadolu'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti merkez ve şubeleri ile temsilcilikleri buraya bağlanmıştır. Ankara'ya karşı olumsuz bir tavır takınmayan İstanbul'daki genel merkez, 4 Kasım 1921 tarihinde aldığı bir kararla Ankara'da oluşan temsilciliğin yetkilerini artırarak Adnan Bey, İsmail Besim Paşa ve Ömer Lütfi Bey'i temsilci olarak tayin etmiştir.³

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara temsilciliği, Anadolu'daki şubelerinden gelen yardımlarla Milli Mücadele boyunca özellikle Batı cephesine önemli miktarda sağlık malzemesi, gıda ve eşya yardımında bulunmuştur. II. İnönü Savaşı'ndan sonra cephelere yakın merkezlerde yaralı hastaneleri, nekahethaneleri ve dispanserler açmıştır.⁴

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'da başlayan işgaller karşısında Bolu'da da ülkenin kurtuluşu için cemiyetler oluşturularak örgütlenmeye gidilmiştir. İşgale uğramayan Bolu'da yaşayan halk bu cemiyetler çatısında birleşerek Milli Mücadeleye destek sağlamaya çalışmışlardır. Ülkenin kurtuluşu için Bolu halkının verdiği desteği göstermesi açısından

² <http://arsiv.kizilay.org.tr/arsiv.php> "Bolu şubesinin 1330'da açılması hakkında" belge özeti: Kutu No:1420, Belge No:56.

³ Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, **Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a**, Kızılay Yayınları, Ankara, 2000, s.269-270., Mesut Çapa, **Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925)** Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009, s.39.

⁴ **Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer**, s. 17.

Bolu halkının Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti etrafında örgütlenip yardım toplaması büyük önem taşımaktadır.

2. Milli Mücadele’de Bolu-Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Anadolu’da yeniden Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubelerinin örgütlenmesi gündeme gelirken Bolu’da Sıhhiye Dairesi etrafında çalışmalar başlatılmıştır. Bolu’da Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin kuruluş çalışmalarına başlandığı ve bu cemiyet içerisinde çalışmak isteyen halk gazete duyurusuyla haberdar edilmiştir. 29 Kasım 1920 tarihli Dertli Gazetesi’nde “Nazar-ı Dikkate” başlığıyla yer alan duyuru mahiyetindeki haber şu şekildedir:⁵

“Ordumuzun mecruhey-n-i askeriyesine muavenet-i mukteziyeyi ifa eylemek üzere Bolu’da Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesinin yeniden ihyasına teşebbüs olunduğundan aza-yı müessese meyanına kayd olunmak arzusunun besleyen eshab-i cemiyetin her gün daire-i sıhhiyeye müracaat eylemeleri rica olunur.”

Kuruluş çalışmalarının tamamlanmasından sonra Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti Aralık 1920’de yeniden bir oluşuma giderek faaliyet göstermeye başlamıştır. Bolu Belediye Dairesinde 31 Aralık 1920 tarihinde yapılan seçim sonucunda Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti yönetimi oluşturulmuştur. Yönetim kurulu şu isimlerden oluşmuştur:⁶ Bolu Belediye Reisi İlyaszade Hafız Hakkı Bey, Sıhhiye Müdürü İrfan Bey, Hastane Baştabibi Enver Bey, Hastane Operatörü Abdulgaffar Bey, Hükümet Tabibi Ali Rıza Bey, Eczacı Ali Faik Bey, Tüccardan Hafız Vehbi Bey, Mebus-u sabık Hafız Tayyar ve Tüccardan Abdüssettar Bey.

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti yönetim kurulunda hem idareci hem de eşraftan Bolu’nun önde gelen isimleri yer almıştır. Bunlardan biri Bolu Belediye Reisi İlyaszade Hafız Hakkı Bey’dir. Milli Mücadeleye yürekten inanan bir idareci olan İlyaszade Hafız Hakkı Bey Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyetinin bir şubesi olarak Ekim 1919’da Dr. Fuat (Umay) Bey başkanlığında kurulan Bolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti’nin de kurucu üyelerindendir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin de kuruluşunda yer almış ve belediye başkanı olmasından dolayı elindeki imkanları Milli Mücadele için sonuna kadar kullanmaktan çekinmemiştir.

⁵ Dertli Gazetesi, 24 Teşrinievvel 1336, Sayı:35, s.1.

⁶ Dertli Gazetesi, 3 Kanunusani 1337, Sayı:40, s.2.

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yapacağı yardım kampanyalarında halkı yönlendirmede önemli rol oynamıştır.⁷

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ilk faaliyeti Hilal-i Ahmer adına rozet hazırlatıp bunları satışa sunmak olmuştur. İlk planda rozet satışından dört bin kuruş elde edilmiştir. Bu rozetlerden çevre ilçelere de gönderilerek satılması kararlaştırılmıştır.⁸

Bolu şubesinin kuruluşuyla birlikte gazetelerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yardım için ilanlar yer almıştır. Örneğin 3 Ocak 1921 tarihi Dertli Gazetesi'nde çıkan ilan şu şekildedir:⁹ “*Bolu’da yeniden canlandırılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne muavenet ve himmeti unutmayınız. Merkez Livada Sıhhiye Müdüriyetine mülhakatda (merkeze bağlı olan yerler) Hükümet tebabetine müracaat ediniz.*” Ayrıca gazetelerin sayfa altlarında hatırlatma mahiyetinde “*Hilal-i Ahmer’e muaveneti unutmayınız*” şeklinde küçük ilanlara yer verilmiştir.¹⁰

Bolu halkı gece toplantılarında, müsamerelerde hatta kiraathanelerde Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına müzayedeler düzenlemiştir. Örneğin İslam Efendi'nin kiraathanesinde yapılan müzayede oldukça ilginçtir. Bir sepet bisküvi müzayedeye çıkarılarak 143 lira temin edilmiştir. Ayrıca aynı gün Gerede eşrafından Figanizade Yakup ve Bolu eşrafından Nuhzade Salih Efendiler de önemli miktarda bağışta bulunmuşlardır.¹¹

Cepheden zafer haberleri geldikçe Bolu halkı ordu için daha fazlasını yapma isteğiyle hareket etmiştir. İkinci İnönü zaferinin kazanılmasının hemen ardından Bolu'nun yardımsever halkı belediye dairesinde toplanarak Belediye Başkanı İlyaszade Hafız Hakkı Bey'in önderliğinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti menfaatine olarak yardım toplamaya başlamıştır. Halk birbiriyle yarışarcasına bu kampanyaya katılmış ve az zamanda

⁷ Nuray Özdemir, “*Mili mücadele Döneminde Bolu Belediye Başkanı İlyaszade Hafız Hakkı Bey’in Çalışmaları, Uluslararası Köroğlu Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Bolu 2011, 509-510.

⁸ **Dertli Gazetesi**, 10 Kanunusani 1921, Sayı:41 s.1., Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından gönderilen rozetlerin satışından 4105 kuruş toplayan Gerede Kaymakamlığı, bu parayı postane aracılığıyla Ankara Hilal-i Ahmer Cemiyeti Temsilciliğine gönderdiğini, 31 Mayıs 1921 tarihli yazıyla bildirmiştir. Bkz: <http://arsiv.kizilay.org.tr/arsiv.php>

⁹ **Dertli Gazetesi**, 3 Kanunusani 1337, Sayı:40, s.2.

¹⁰ **Dertli Gazetesi**, 24 Kanunusani 1337, Sayı:43, s.2.

¹¹ **Dert Gazetesi**, 6 Nisan 1337, Sayı:53, s.1.

oldukça önemli miktarda bağış toplanmıştır. Eşraftan Penbecizade Arif Efendi 40 lira vermek suretiyle müstesna bir hamiyet göstermiştir.¹²

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin çalışmalarına Bolu'da görev yapan idareciler at koşusu gibi faaliyetler düzenleyerek para toplamaya yönelik etkinliklere öncülük yapmışlardır. Örneğin Bolu Mutasarrıfı Halil Bey'in başkanlığında geliri Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne bağışlanmak üzere Karaçayır mevkiinde 27 Mayıs 1921'de bir at koşusu düzenlenmiştir.¹³

Bolu halkının bilinçlenmesinde ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına yapılan kampanyalara destek vermesinde dönemin gazeteleri de önemli rol oynamıştır. Milli mücadeleden yana bir yayın politikası izleyen Dertli Gazetesi'nde yer alan "Sultani Muallimlerinden A.S." imzalı 8 Nisan 1921 tarihli "Veriniz" başlıklı yazı oldukça dikkate değerdir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin amacı ve yaptığı yardımlar anlatılarak kadın erkek, hatta çocuk olmak üzere bütün Bolu halkına bu cemiyete yardım için çağrı yapılmıştır. Son derece duygusal ifadelerle yer verilen yazıda öne çıkan satırlar şu şekildedir:¹⁴

"Efendiler, Hanımlar!

...sizin kılınıza halel getirmemek için kendi hayatını istihkar eden kahraman gazilere hediye-i şükranınızı takdim etmek istemez misiniz? Sizin için açılan yaralarına bir merhem olmak istemez misiniz? Bir kere tasavvur ediniz... Top tüfek mermileri, gaz, bomba sağanakları arasında çarpışırken hain bir kurşunun koluna tesadüfî ile yere serilerek bir şarapnelin tesiriyle al kanlara bulanana bir bombanın infilakı ile düşen gaziler, yaralı arslanlar var. Bunlar yaşıyorlar. Bu gazilerimize müşfik bir elin yetiştireceği bir şişe ilaç, bir tutam pamuk, o fedakâr kahramana yeni bir hayat zevcesine yeni bir zevc, mini minilerine yeni bir baba, ebeveynine yeni bir evlat, kimsesiz vatana yeni bir uzv bağışlayacaktır.

Yetim kalacak boynu büküklere, beli bükülecek hanım ninelere, ihtiyar babalara gözü yaşlı hasretkeş zevcelere, bir kolu eksilecek olan güzel vatana acıyorsanız yaralılara merhem parası veriniz efendiler...

Muhterem hanımlar! Sizin müşfik kalplerinizden zaten eminiz.

¹² Dertli Gazetesi, 6 Nisan 1337, Sayı:53, s.1.

¹³ Dertli Gazetesi, 30 Mayıs 1337, Sayı:61, s.2.

¹⁴ Dertli Gazetesi, 11 Nisan 1337, Sayı:54, s.2.

İstiklali, dini, mukaddesatı için mücadele eden Türklüğün geçirdiği şu mukaddes inkılap zamanında ziynet ve zarafete meyl etmeyeceğinizi biliriz. Kolunuza takacağınız altın bileziklerden boynunuzdaki altınlardan birkaç tanesini de kolundan ve boynundan vurulan gazilerimizin yaralarını kapatmak için veriniz.

Mektepli efendiler, küçük hanımlar, size mesud bir istikbal hazırlamak için düşmanlarla çarpışarak yaralanan ağabeylerinizin yaralarını siz de düşünün, haftalıklarınızdan arttırdığınız bir guruşları Hilal-i Ahmer kutusuna atmak için koşun.”

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde ülke genelinde olduğu gibi Bolu'da da hanımlar ve erkekler şubesi ayrı ayrı faaliyet göstermiştir. Gerede, Düzce, Mudurnu gibi ilçelerde de şubeler açılmıştır. Ancak Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi erkek şubesine göre daha etkin bir şekilde çalışmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına yapılan etkinliklere kadınlar öncülük yapmışlar ve yaptıkları bağışlarla ülkenin kurtuluşunda erkeklerle birlikte yan yana olduklarını göstermişlerdir.

3. Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Milli Mücadelenin her aşamasında kadınlar da yer almış; gerek cephede gerekse cephe gerisinde ülkenin işgalden kurtarılması için çok çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Milli Mücadele döneminde kadın faaliyetleri içerisinde en kapsamlısı ve en örgütlüsü halkı bilinçlendirip Kuva-yı Milliye ruhunu geniş kitlelere yaymak amacıyla kurulan cemiyetlerdir. Kadınlar, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Hilal-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti, Muallimeler Cemiyeti ve Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti çatısı altında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde şubeler açıp örgütlenmişlerdir. Kermesler, konserler, dini toplantılar düzenleyerek hem halkın bilinçlenmesi sağlanmışlar hem de toplanan yardımlarla ordunun ihtiyaçlarının karşılanması için ihtiyaç duyulan finansman sorununu çözmeye yönelik büyük katkıda bulunmuşlardır. Bolu kadınları da Milli Mücadele döneminde gerek cephede “Mudurnulu Kara Fatma” ile simgeleşmesi gerekse cephe gerisinde Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti ve Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi

etrafında örgütlenip, halkın bilinçlenmesi için yaptıkları çalışmışlarla öne çıkmışlardır.¹⁵

İlk olarak Milli Mücadele döneminin en etkin kadın hareketi olan ve Sivas'ta faaliyet gösteren Anadolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Cemiyeti'nin bir şubesini Temmuz 1920'de "Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti" adıyla Bolu'da açmışlardır. Cemiyet, dini toplantılar, müsamereler, konserler düzenleyerek hem halkı bilinçlendirmiş hem de önemli miktarda yardım toplamıştır. Özellikle de askere giecek malzemesi temin edilmesi gibi kampanyaları organize etmek gibi önemli faaliyetlerde bulunmuştur. 1920 yılının Temmuz ayında örgütlenen Bolu Kadınları Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti faaliyetleri uzun süreli olmamıştır. 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ile Ankara Milli Mücadelenin kalbi olunca Halide Edib Hanım gibi aydın İstanbullu kadınların Ankara'ya taşınması Kurtuluş Savaşı'nda kadın hareketinde de yeni bir durum ortaya çıkartmıştır. Cephe için yardım toplama ve yaralılara bakma işini Ankara'da kurulan Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi üstlenmiştir. Bundan sonra ülkenin kurtuluşu için çaba gösteren kadınların faaliyetleri yurt genelinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımları Şubesi'ne kaymıştır.¹⁶ Bolu'da da Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti'nin etkin bir şekilde faaliyetlerde bulunduğu dönemde kadınlar bu faaliyetlerini Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi'ni kurarak sürdürmüşlerdir.

Dönemin Bolu basını da kadınların bilinçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Örneğin Milli Mücadele taraftarı olan Dertli Gazetesi kadınların neler yapabileceği üzerine makalelere yer vererek Bolulu kadınları yüreklendirilmiştir. Oğuz imzalı "Türk Kadını" başlıklı bir makalede kadınlardan millet için fedakarlık yapması istenmiş; "...*Türk varlığı için çarpışan erkeklere mücadele ve zafer neşidelerini terennüm ve hediye ve anları daha büyük fedakarlıklara sevk etsin. Beşikler sallanırken yavrulara da düşmanlar için kin ve intikam ninnileri fısıldasın. Daha ileri gideceğim icab ederse silahla bile varlık gösterecek kadar ruhunu, benliğini bugününü ve yarınını mücadele hayatı için hazırlasın. İsterim ki Türk kadını da mücadele yolunda harikalar*

¹⁵ Nuray Özdemir, "Milli Mücadelede Kadın Desteği: Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti", **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:2011-2, Sayı:23, s.50-51.

¹⁶ Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Kadınları**, Cem Web Ofset, Ankara, 2006, s.159.

göstersin. Erkekler yine kahramanlık ve şeref destanları yazsın...” şeklinde kadınların vatanın kurtuluşunda varlık göstermesi beklenmiştir.¹⁷

Mutasarrıf Halil Bey’in eşi İyanet Hanım’ın evinde toplanan 30 hanım tarafından 2 Şubat 1921 Çarşamba günü Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin hanımlar şubesi kurulmuştur.¹⁸ Yapılan seçim sonucunda oluşturulan Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Şube-i Merkeziyesi’nin idare heyeti şu şekildedir:¹⁹

*“Başkan: Bolu mutasarrıfı Halil Bey’in eşi İyanet Hanım
İkinci Başkan: Binbaşı Şevket Turgut Bey’in eşi Ferhunde Hanım
Kâtibe: Bolu Merkez memuru Kerim Bey’in eşi Saime Hanım
Kâtibe yardımcısı: Merkez İnas Mektebi baş muallimesi Melek Hanım
Muhasebe memuresi: Kız Meşrutiyet İnas Mektebi Baş Muallimesi Rukiye Hanım
Veznadar: Nazırzade merhum Şeref Bey’in eşi Nesibe Hanım
Aza: Bolu Tahrirat müdürü Nail Bey’in eşi Sıdıka Hanım
Aza: Jandarma Tabur komutanı Rüşdü Bey’in kardeşi Şadiye Hanım
Aza: A.P. Teşkilat müdürü Nazım Bey’in eşi Seher Hanım
Aza: Eczacı Faik Bey’in eşi Behire Hanım
Aza: Doktor İrfan Bey’in annesi Emine Hanım
Aza: Doktor Şayib Bey’in annesi Şadiye Hanım
Aza: Bolu Belediye Kâtibesı Dürdane Hanım
Aza: Sergicizade Hacı Servet Efendi’nin kardeşi Hacı Safiye Hanım
Aza: Hacı İzzetlerin Hüsnüye Hanım
Aza: Müftüade Hafız Tayyare Efendi’nin kardeşi Safiye Hanım
Aza: Hacı Tahir Beyzade Mustafa Beyin eşi Naciye Hanım”*

Ülke genelinde Hilal-i Ahmer örgütlenmesinin hızla yaşandığı dönemde çevre vilayetlerle kıyaslandığında hanım şubelerinin kuruluş tarihleri Bolu’dan daha geç olmuştur. Örneğin Kastamonulu kadınlar ancak Nisan 1921 de “Kastamonu Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Şubesi”ni kurarken Zonguldaklı Hanımlar da 1 Mayıs 1921’de “Zonguldak Hilal-i

¹⁷ Oğuz, “Türk Kadını”, **Dertli Gazetesi**, 13 Kanunuevvel 1336, Sayı: 37, s.1.

¹⁸ **Bolu Gazetesi**, 3 Şubat 1337, Sayı:331, s.1.

¹⁹ **Dertli Gazetesi**, 3 Kanunusani 1337, Sayı:40, s.2.

Ahmer Hanımlar Şubesi'ni kurmuşlardır.²⁰

Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi'nin kuruluşu kamuoyunda da memnuniyetle karşılanmış, destek verilmesi yönünde halk teşvik edilmiştir. Cemiyetin halka tanıtılmasında faaliyetlerinin geniş kitlelere duyurulmasında dönemin gazeteleri önemli rol oynamıştır. Sultani Edebiyat öğretmeni Nuri Doğan, 10 Şubat 1921'de Bolu Gazetesi'nde yayınlanan "Hilal-i Ahmer" başlıklı yazısıyla cemiyeti kamuoyuna tanıtmayı amaçlamış, ülkenin kurtuluşu için halkın yardımlarının önemine dikkat çekmiştir. Nuri Doğan; "*Gazetelerde kadınların buldukları yerlerde Hilal-i Ahmer Cemiyetleri teşkil ettikleri ve bu insani vazifeyi nihayete kadar devam ettirebilmek için pek ciddi faaliyetlerde bulduklarını meserretle okuduk. Bolu da derhal bu vazifenin ehemmiyet ve kudsiyetini anlamış, ve muhterem hanım efendilerimiz bir Hilal-i Ahmer Cemiyeti" teşkil etmişlerdir.*" sözleriyle duyulan memnuniyeti dile getirmiştir.²¹

Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi ilk faaliyet olarak 10 Şubat 1921 Perşembe günü Anamektebi salonunda şehitler için bir mevlit okutarak oldukça kapsamlı bir program hazırlamıştır. Önce Tahrirat Müdürü Nail Bey'in eşi Sıdika Hanım Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin amacını anlatarak kadınların bu konuda yapabileceği yardımlarından söz eden kısa bir konuşma yapmıştır. Ardından mevlit okunmuştur. Daha sonra öğrenciler tarafından Hilal-i Ahmer marşı söylemiştir. Bolu Merkez memuru Kerim Bey'in eşi tarafından Kuva-yi Milliye'nin amacı, kadınların vatanperverliği hakkında uzun bir açıklamada bulunulmuştur. Öğrenciler de marşlar söylenmiş, şiirler okumuştur. Programın heyecanı kadınlar adeta birbirleriyle yarışarcasına hemen yardım kampanyasına katılmışlardır. Başkan İnyet Hanım'ın yaptığı 800 liralık yardımdan başlayarak çoğunluğu asker ve sivil bürokratların eşleri yardımında bulunmuşlardır. Cemiyetin ilk toplantısında 15.800 kuruş bağış toplanmıştır.²²

Dertli Gazetesi halka örnek oluşturması düşüncesiyle yardımda bulunan kadınların ismini ve verdiği para miktarlarını uzunca bir liste halinde şu şekilde yayınlamıştır:²³

²⁰Ali Sarıkoyuncu, "*Zonguldak ve Havalisinden Kuva-yi Milliye'ye Yapılan Yardımlar ve Temin Edilen Gelirler*", **Atatürk Yolu**, Yıl:5, Sayı:10 (Kasım 1992), s.235., **Açıksöz Gazetesi**, 22 Nisan 1337, s.2.

²¹Nuri Doğan, "*Hilal-i Ahmer*", **Bolu Gazetesi**, 10 Şubat 1337, Sayı:332, s.3.

²²**Dertli Gazetesi**, 14 Şubat 1337, Sayı:46, s.3.

²³**Dertli Gazetesi**, 14 Şubat 1337, Sayı:46, s.3.

- 800 Kuruş-Bolu Mutasarrıf-ı Muhteremi Halil Bey Efendi'nin refika-ı muhteremleri İnalet Hanım Efendi
600 Kuruş -Muhasebe Başkatibi Saib Bey'in validesi Fedakar Hanım Efendi
500 Kuruş -Binbaşı Şevket Turgut Bey'in refika-ı muhteremleri Ferhunde Hanım Efendi
500 Kuruş -Bolu Tabur Kumandanı Rüştü Bey'in refika-ı muhteremleri Hayrünisa Hanım Efendi
500 Kuruş -İcracı Faik Bey'in refika-ı muhteremleri Behire Hanım Efendi
500 Kuruş -Ceza Reisi Fikri Bey'in refika-ı muhteremleri Fatma Zehra Hanım Efendi
500 Kuruş -Hapishane müdürü Şükrü Bey'in refika-ı muhteremleri Fikret Hanım Efendi
500 Kuruş -Doktor Şuayib Bey'in valide-i muhteremleri Şadiye Hanım Efendi
500 Kuruş -A.P. şubesi merkeziyesi müdürü Nazmi Bey'in refika-ı muhteremleri Seher Hanım Efendi
500 Kuruş -Kürdzadeler
500 Kuruş -Bolu tahsil memuru Hüsameddin Efendi'nin refika-ı muhteremleri Safiye Hanım Efendi
500 Kuruş -Bolu defter-i hakani memuru Tahsin Bey'in refika-ı muhteremleri Safiye Hanım Efendi
400 Kuruş -Sihhiye müdürü Doktor İrfan Bey'in valide-i muhteremleri Emine Hanım Efendi
300 Kuruş -Nazırların Mehmet Bey'in refika-ı muhteremleri Ulviye Hanım Efendi
300 Kuruş -Tüccar Hafız Ahmet Efendi'nin refika-ı muhteremleri Sade Hanım Efendi
200 Kuruş -Merkez İnas Mektebi Baş Muallimesi Melek Hanım Efendi
150 Kuruş -Tüccar Raziye Hanım Efendi
150 Kuruş -Tüccar Vecihi Efendi'nin refika-ı muhteremleri Maide Hanım Efendi
150 Kuruş -Tüccar Arif Efendi'nin refika-ı muhteremleri Emine Hanım
100 Kuruş -Muhacirun müdürünün refikası Hayriye Hanım
100 Kuruş -Banka memuru Ali Rıza Efendi'nin refikası Naile Hanım
100 Kuruş -Boyacızade Tahir Efendi'nin validesi Bahire Hanım

100 Kuruş -Kanaat Mağazası sahibi Fehmi Efendi'nin eşi Fatma Hanım

100 Kuruş -Duyun-u Umumiye memuru Mehmet Efendi'nin refikası İrfan Hanım

100 Kuruş -Kondüktör Şükrü Efendi'nin refikası Nuriye Hanım

100 Kuruş -Hacı Tahir Beyzade Mustafa Bey'in kerimesi Müveddet Hanım

100 Kuruş -Belediye Sandık Emni İsmail Efendi'nin refikası Fatma Hanım

100 Kuruş -Sadık Beylerden Mehmet Efendi'nin eşi Ayşe Hanım

100 Kuruş -On Sekizin Fatma Hanım

100 Kuruş -On Sekiz'in Halise Hanım

100 Kuruş -Yüzbaşı Raif Bey'in refika-ı muhteremleri Emine Hanım

100 Kuruş -Mithat Bey'in validesi Leyla Hanım

100 Kuruş -Muallim Nuri Bey'in hemşiresi Halit Hanım

100 Kuruş -Muallime Mukaddes Hanım

100 Kuruş -Muallime Ayşe Hanım

100 Kuruş -Muallime Makbule Hanım

100 Kuruş -Muallime Naciye Hanım

100 Kuruş -Muallime Pervin Hanım

100 Kuruş -Muallime Nadide Hanım

100 Kuruş -Muallime Raziye Hanım

100 Kuruş -Muallime Hikmet Hanım

100 Kuruş -Muallime Sabiha Hanım

100 Kuruş -Muallime Ayşe Hanım

300 Kuruş -Bolu Muhasebe-i Mahsusa Müdürü Halil Bey'in refika-ı muhteremleri Saniye Hanım Efendi

250 Kuruş -Bolu Posta ve Telgraf müdür-i sabıkı Bey'in refika-ı muhteremleri Afitab Hanım Efendi

250 Kuruş -Hafız Murtaza Efendi'nin refika-ı muhteremleri Nimet Hanım Efendi

250 Kuruş -Çiftçizade Durmuş Efendi'nin refika-ı muhteremleri Behiye Hanım

250 Kuruş -Sırrı Efendi'nin refika-ı muhteremleri Aliye Hanım Efendi

250 Kuruş -Ceza Reisi Bey'in hemşiresi Emine Nadide Hanım Efendi

200 Kuruş -Bolu Merkez memuru Kerim Bey'in refika-ı muhteremleri Saim Hanım Efendi

- 200 Kuruş -Bolu Tahrirat müdürü Nail Bey'in refika-ı muhteremleri Sıdıka Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Leblebicizade merhum Mehmet Bey'in refika-ı muhteremleri Lehuze Hanım Efendi
- 200 Kuruş-Meclis Başkatibi Şekip Bey'in refika-ı muhteremleri Zekiye Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Kıbrıslı Hamdi Efendi'nin validesi Emine Hanım Efendi
- 200 Kuruş -İnas Mektebi muallimesi Sıdıka Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Bolu müfettişi Ahmet Recai Efendi'nin refika-ı muhteremleri Emine Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Bolu Kız Meşrutiyet İnas Mektebi baş muallimesi Rafiye Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Bolu hakimi Sıdkı Efendi'nin refika-ı muhteremleri Nimet Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Penbecizade Hacı Mehmet Efendi'nin refika-ı muhteremi Zeyneti Hanım
- 200 Kuruş -Çatakların Behiye Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Karazade Hacı Mehmet Efendi'nin refikası Hüsnüye Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Meclis idare azasından İzzet Efendi'nin refikası Safinaz Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Bolu Sandık emini Gaffur Bey'in refikası Şazimend Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Düzce belediye reisi Hüseyin Remzi Bey'in refikası Afife Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Aşıkların Mehmet Efendi'nin refikası Huriye Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Settar Efendi'nin refikası Münibe Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Kepekçilerden Tevfik Efendi'nin refikası Emine Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Şube Katibi Bey'in kerimesi Zehra Hanım Efendi
- 200 Kuruş -Jandarma Tabur katibi Ahmet Efendinin refika-ı muhteremleri Naciye Hanım Efendi

Kadınlar her toplantıyı yardım toplayabilecekleri bir fırsat olarak değerlendirmişlerdir. 4 Mart 1921 tarihinde Hayır Yurdu'nun açılışı töreninde Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına da bir etkinlik yapılmıştır.

Rozet satışının yapıldığı etkinlik Dertli Gazetesi'nde şu şekilde yer bulmuştur:²⁴

“Hilal-i Ahmer riyasetinden:

Geçen cuma hayır yurdunun resmi küşadı günü Hilal-i Ahmer menfaatine suret-i mahsusada tab ettirilen resimli rozetler dahi hanım kızlar tarafından süslü sepetler içinde gezdirilerek hamiyetmendân ahali tarafından ceman 4700 kuruş teberruat hasıl olduğu Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesinde bildirilmekle ma-taktir ve şükran-ı arz olunur efendim.”

Bolu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesinin faaliyetleri Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi tarafından ise şu şekilde haber yapılmıştır:” *Bolu’da münevver ve hamiyetli hanımlar tarafından tesis edilen Hilal-i Ahmer Cemiyeti şube-i merkeziyyesi şayan-ı takdir mesai sarf etmektedir. Şimdiye kadar cemiyetin delaletiyle yalnız hanımlardan mühim bir yekuna balığ olan iane toplanmıştır.*”²⁵

Bolu Hilal-i Ahmer kadınlar şubesi Bolulu hanımlar için 14 Nisan 1921’de Anamektebi salonunda oldukça yankı uyandıracak bir müsamere düzenlemiştir. Dertli Gazetesi oldukça kapsamlı olan müsamere programını kamuoyuna duyururken katılacak hanımların biletlerini yanlarında getirip göstermesi istenmiş böylece geniş katılımın sağlanması hedeflenmiştir. Program şu şekildedir: ²⁶

1-Kurtuluş yolunda kadınlığın vezaif-i diniyesi ve vataniyyesi hakkında bir hanım tarafından bir nutuk söylenmesi

2-Mektep talebatı tarafından Hilal-i Ahmer Marşı

3-Bir Türk Kadının vatanına karşı kahramanlığı ve bi’l-netice terk-i hayat ettiğini temsil eder bir piyes

4-Konya hadise-i zailinde şehid düşen Zabıt Salih Beğ’in mini kerimesi Müjgan Hanım (Şehid haremi beşik Sallarken) ninnisi “Armonik” ile terennüm edecek ve talebat mimi mini yavruları der-aguş(kucaklama) ederek şehit haremmini temsilen ninniye taganni(okuma) edeceklerdir.

5-İncesaz takımı ile (Ferahân=makam) faslı geçilecektir.

6-Kahraman ordumuza hitaben bir manzume

²⁴ **Dertli Gazetesi**, 14 Mart 1337, Sayı:50, s.2.

²⁵ **Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi**, 10 Mart 1337, Sayı:129, s.1.

²⁶ **Dertli Gazetesi**, 11 Nisan 1337, Sayı:54, s.2.

7-Bir talebe yaralı vatani ve umum talebat vatani marşlarla imdad ve tedaviye şitab (çabukluk) edildiğini temsil eden bir piyes.

8-İncesaz takımıyla (bestenigar) fasılı

9-Vatani bir manzume

10-İnce Saz takımıyla (şevk-efza) fasılı

11- Vatani bir manzume

12-Yalnız keman ile alafranga müzik

13-Umum talebat ince saz takımının iştirakiyle kadınlık marşı

14-Selamet-i vatan ve millet ve zafer-i kati hakkında Türkçe bir dua.

Bolulu kadınlar bu müsamereye büyük ilgi göstermişlerdir. Müsamere öğleden sonra alaturka saat altıda başlamış ve öncelikle Saime Hanım tarafında katılanlara bir teşekkür konuşması yapılmıştır. Ülkenin kurtuluşu için çalışmanın kadınların dini ve vatani görevi olduğuna dair bir konuşma yapmıştır. Ardından Merkez İnas ve Feyzi Meşrutiyet Mektebi'nin öğrencileri ellerinde dikişleri ile söyledikleri “Ey iğnem dik...” adlı kadın marşı izleyiciler tarafından büyük beğeniyle karşılanmıştır. Melek, Pervin, Rafiye, Hikmet, Ayşe ve Meliha Hanımların katılımıyla Çanakkale Hatıratından: Bir Damla Kan Bir Damla Gözyaşı adında bir piyes sahnelenmiştir. Bir askerin Hilal-i Ahmer kadınlarından gördüğü merhamet ve yardımı ile bir gazinin evliliği temsil edilmiştir. Bunu Meliha Hanım'ın vatanın kurtuluşu temalı konuşması izlemiş ve dinleyenleri derinden etkilemiştir. Özellikle Konya ve Bolu isyanlarında şehit olan askerlerin çocuklarından oluşan bir grup “Şehit Haremi Beşik Sallarken” adlı ninniye söylemiş ve Konya’da şehit olan Salih Bey’in kızı Müjgan Hanım da Armonikle eşlik etmiştir. Ardından da ince saz takımının fasılları icra edilmiştir. Meliha Hanım İstanbul hakkında ve evkaf memuru Ali Bey’in kerimesi Ferhunde Hanım Rumeli Hisarı hakkında bir manzume okumuş daha sonra Saime Hanım'ın kemanla çaldıkları operet ile müsamereye son verilmiştir. Darülfunun öğrencilerinden bir hanım tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyetine ve bu müsamereye katılanlara teşekkür edilmiştir.²⁷

Hilal-i Ahmer çatısında kadınların bu faaliyetleri şiirlere de konu olmuştur. Bolu Hilal-i Ahmer kadınlarına ithafen Hikmet Turhan

²⁷ Dertli Gazetesi, 18 Nisan 1337, Sayı:55, s.3.

tarafından kaleme alınıp Dertli Gazetesi'nde yayınlanan şiir şu şekildedir.²⁸

Bolu Hilal-i Ahmer Kadınlarına

Kalbinizde yatan şefkat ateşi
Bu vatanın öksüz evladınadır;
Gözünüzden akan insanlık yaşı
Azizeler, güzel yüreğinizdedir.

Siz, pek büyüyorsunuz, alınınız yüksek
Siziniz annemiz, sizsiniz millet
İrkilse haklıdır sizlerle felek
Vatanın ümidi hep sizlerdedir.

Utandırın bizi cezamız ağır;
Açılacak Türkün kurtuluş yolu
Şenlenecek yurdu kadınlar kolu
Çalışınız hilal, ağlamaktadır.

Hepiniz bize bir örnek olsun
Hediyemiz size kanımız olsun
Yaşattıran bizi; nurunuz olsun
Şeref, namus bugün elinizdedir.

4. Bolu İlçelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Şubeleri ve Faaliyetleri

Bolu merkezle birlikte aynı zamanda ilçelerinde de Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubeleri açılmıştır. Erkek ve kadınlar ilçelerde de ayrı ayrı şubelerde etkinlik gösterirken Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nde olduğu gibi kadın şubeleri gerek örgütlenme gerekse yaptıkları faaliyetlerle öne çıkmışlardır.

Mudurnu Hilal-i Ahmer Şubesi: 1920 şubatında hanımlar şubesinin açılıp gazetelerde Mudurnu Hilal-i Ahmer Cemiyeti hakkında haberler yer bulmaya başlamasıyla Mudurnu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin varlığını öğrenmekteyiz.

²⁸ Dertli Gazetesi, 21 Şubat 1337, Sayı:47, s.2.

Mudurnu Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi Posta ve Telgraf Müdürü Fehmi Beyin eşi Sarfinaz Hanım'ın teşvikiyle oluşturulmuştur. Yapılan seçim sonucunda yönetim kurulu şu isimlerden oluşmuştur:²⁹

Başkan: Hacı Tevfik Efendi'nin eşi Hüsniye Hanım,

Katibe: Telgraf ve Posta Müdürü Fehmi Beyin eşi Sarfinaz hanım,

Veznedar: Ahibaba'nın eşi

Aza:Leyla Hanım

Aza:Emine Hanım

Hemen yardım faaliyetlerine başlayan Mudurnu şubesi kadınları yaklaşık 5000 kuruş ile dört yara sargısı, on altı havlu, üç çift çorap, iki gömlek, bir çevre, bir para kesesi toplamışlardır.³⁰ Başkan Hüsniye Hanım tarafından Dertli Gazetesi'ne verilen bilgide Mudurnulu kadınların yardımlarının her geçen gün artacağı ve 7400 kuruş nakit ile çorap, gömlek gibi eşyaların toplandığı bildirilmiştir.³¹

Mudurnu'da 16 Mart 1921'de düzenlenen bir müsamereye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Doktor İrfan Cemal Bey tarafından Hilal-i Ahmer'in savaş ve barış zamanlarındaki görevleri hakkında bir konferans verilmiş ardından da Jandarma Dairesince "Harbden Firarın Netayic-i Meşumesi" dramı sahnelenmiştir. İzleyicilerin büyük beğenisini alan gösteri defalarca alkışlanmıştır. Öğrenciler de şiirler okumuş ve milli marşlar söylenmiştir. Bu müsamereye Mudurnu halkının çoğunluğu katılmış ve Hilal-i Ahmer'e 10.625 kuruş temin edilmiştir.³²

Mudurnu Hilal-i Ahmer Hanımlar şubesi aralıklarla yardım faaliyetlerini sürdürmüş, bölge kadınları da yaptıkları bağışlarla büyük destek vermişlerdir. Mudurnulu kadınların yaptığı bir müsamere Dertli Gazetesi'nde şu şekilde yer bulmuştur:³³

"Teberru

Mudurnu Hilali Ahmer Hanımlar şubesi reisesi Hüsniye Hanımın tertip eylediği bir müsamereye bütün Mudurnu hanımları iştirak eylemiş ve hilal-i ahmerin vezaif-i ulviyyesi hakkında şube müesseseleriyle muallime hanımlar tarafından irad olunan nutuklar ve talebat-ı hanımların inşad ettiği manzumeler

²⁹ **Bolu Gazetesi**, 3 Şubat 1337, Sayı:331, s.4.

³⁰ **Bolu Gazetesi**, 3 Şubat 1337, Sayı:331, s.4.

³¹ **Dertli Gazetesi**, 21 Şubat 1337, Sayı: 47, s.2.

³² **Dertli Gazetesi**, 28 Mart 1337, Sayı:52, s.2.

³³ **Dertli Gazetesi**, 25 Nisan 1337, Sayı: 56, s.2.

hazuruni tehbiç ederek Hilal-i Ahmer'e beş bin sekiz yüz kuruş temin kılınmıştır."

Bolu havalisi kumandanı Osman Bey tarafından Mudurnu Duygu Yurdu'na hediye edilen Mustafa Kemal Paşa resimleri Mudurnu'da Hilal-i Ahmer menfaatine olarak müzayedede edilmiş ve az bir zaman zarfında 21.425 kuruşta kapanmıştır.³⁴

Müsamereleler, müzayedeler düzenleyerek Mudurnu halkı Hilal-i Ahmer cemiyeti'ne desteğini göstermiş ve kısa zamanda önemli miktarlarda yardımlar toplanarak Ankara'ya gönderilmiştir.

Gerede Hilal-i Ahmer Şubesi: Gerede Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin de ne zaman örgütlendiğiyle bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ocak ayında hanımlar şubesinin açılıp gazetelerde Gerede Hilal-i Ahmer Cemiyeti hakkında haberler yer bulmaya başlamasıyla cemiyetin bu ilçedeki varlığını öğrenmekteyiz.

Gerede'de cemiyet kuruluşu için yüzlerce kadın toplanmış ve Mücteba Efendi'nin kızı Dürdane Hanım tarafından hararetli bir konuşma yapılarak erkekler gibi kadınların da vatana hizmet edebilecekleri söylenmiş ve aralarından sekiz kişilik bir yönetim seçilmiştir. Yönetim kurulu üyeleri şunlardır: Başkan: Kaymakamın eşi Feride Hanım, Hazinesdar: Bosnalı zade Hacı Yusuf Efendinin eşi Halide Hanım, Katibe:Yüzbaşı Şükrü Bey'in kerimesi Sıdika Hanım, Aza:Şevket Paşa Hazretlerinin eşi, Aza:Dayızade Hacı İbrahim Ağa'nın eşi, Aza:Doktor Mithat Beyin eşi, Aza:Yüzbaşı Halid Beyin eşi, Aza: Yüzbaşı Şükrü Bey'in eşi.³⁵

Gerede Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesinin ilk toplantısında Gerede hanımları tarafından 5200 kuruş yardımda bulunulmuş ve 1 Mart Salı günü düzenlenen dini toplantıda da 4815 kuruş yardımda bulunulmuştur.³⁶

Okullarda öğrenciler de adeta büyüklerle yarışircasına yardım kampanyaları düzenlemişlerdir. Buna Gerede ilçesinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına yapılan kampanya iyi bir örnektir. Gerede şubesi adına Doktor Mithat Bey öğrencilere teşekkürlerini sunarken bunu kamuoyu ile

³⁴ **Dertli Gazetesi**, 30 Mayıs 1337, Sayı:61, s.2.

³⁵ **Dertli Gazetesi**, 21 Mart 1337, Sayı: 51, s., **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 30 Mart 1337, Sayı:147, s.2.

³⁶ **Dertli Gazetesi**, 21 Mart 1337, Sayı: 51, s.2.

şu şekilde paylaşmıştır:³⁷

“Gerede Zükur Mekteb-i ibtidaisi talebesi ordumuzun muzafferiyet-i ahiresi üzerine fevkelade mütahassıs olarak el işinden mamul bir levhayı kendi aralarında müzayedeye koyarak (1723) kuruştan (82) numarolu İsmail efendi üzerine ihale edilmiş ve meblağ-ı müterakim Hilal-i Ahmere teberru ve teslim olunmuştur. Mini mini yavrularımızın mecruh gazilerimize karşı büyüklere rekabet idercesine göstermiş oldukları alakadarlıktan dolayı kendilerine Hilal-i Ahmer Gerede şubesi namına arz-ı teşekkür olunur.”

Gerede halkı Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne bireysel yardımlarda da bulunmuştur. Örneğin; kunduracı esnafından Mehmet Nazmi Bey tarafından Hilal-i Ahmer Hanımlar şubesine bir çift iskarpin hediye edilmiştir. Gerede eşrafından Dayızade Hacı İbrahim Ağa da yirmi lira bağışlamıştır.³⁸

Düzce Hilal-i Ahmer Şubesi: Düzce’de memur ve eşrafın katılımıyla Hilal-i Ahmer Cemiyeti Nisan ayında açılabilmiştir. Açılış töreninde Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın bir adet fotoğrafı müzayedeye konulmasıyla 340 lira 61 kuruş elde edilmiştir. Evlerde yapılan toplantılar da Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına müzayedeler düzenlenerek yardım toplanmıştır. Örneğin Nafia Baş Katibi Lütfi Efendi’nin evinde yapılan bir toplantıda bir tatlının müzayedesiyle ise 825 kuruş temin edilmiştir.³⁹ Dertli Gazetesi’nde Hilal’i Ahmer Cemiyeti yararına düzenlenen bir başka müzayede haberi ise şu şekilde yer almıştır *“İslam Efendi’nin kiraathanesinde Hilal-i Ahmer menfaatine olarak bir sepet bisküvinin müzayedeye çıkarılarak yüz kırk üç buçuk lira temin edilmiştir. Bu hususta Gerede eşrafından Figanizade Yakup ve Bolu eşrafından Nuhzade Salih efendiler mühim miktarda teberruatta bulunmuşlar ve bisküviler mumaileyh Salih Bey efendi uhdesinde kalmıştır. Yıldırım Bedri Bey ile Nuri Doğan Bey’lerin bu babdaki himmetleri şayan-ı şükrandır.”*⁴⁰

İzmir’in kurtuluşu şerefine 10 Eylül 1922 Düzce halkı tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne 500 lira yardımda bulunarak para teslim edilmek

³⁷ **Dertli Gazetesi**, 2 Mayıs 1337, Sayı:57, s.2.

³⁸ **Bolu Gazetesi**, 14 Nisan 1337, Sayı:340, s.1.

³⁹ **Dertli Gazetesi**, 7 Mart 1337, Sayı:49, s.2.

⁴⁰ **Dertli Gazetesi**, 6 Nisan 1337, Sayı:53, s.1.

üzere genel merkeze gönderilmiştir.⁴¹

5. Okullarda Hilal-i Ahmer Cemiyeti ve Yardım Kampanyaları

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin günden güne özellikle kadınlar çevresinde örgütlenmesi güçlenirken okullarda öğrenciler arasında da yardım faaliyetlerine ilgi artmıştır. Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi öğrencilerinin kendi aralarında bir Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesi kurma girişimleri oldukça ilginçtir. Kız öğrencilerin de bir cemiyet oluşumuna gittiğini Dertli Gazetesi "Mini Minilerin Şevkat Cemiyeti" başlığıyla şu şekilde haber yapmıştır:⁴²

"Bolu Feyz-i Meşrutiyet İnas Mektebi talebatı kendi aralarında mini mini Hilal-i Ahmer cemiyeti teşkil ederek reise ve azalarını intihab etmişlerdir. Reise ve aza-yı faaleleri derhal faaliyete başlayarak 87 buçuk guruş madeni para olmak üzere 6148 buçuk kuruş bir çift çorap ve bir adet çevre ile birlikte Hilal-i Ahmer veznesine bi'l-teslim mukabilinde haber almışlardır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti yararına düzenlenen müsamereler çoğunlukla okullarda yapılmıştır. Hem öğretmenler hem de öğrenciler bu etkinliklerde aktif olarak yer almışlardır. Öğretmenler halkı bilinçlendirecek konuşmalar yapıp çeşitli etkinliklerde bulunurken öğrenciler de marşlar söyleyerek şiirler okuyarak izleyicilerin vatani duygularını güçlendirmişlerdir.

Öğrenciler, büyükleri örnek alarak kendi aralarında da Hilal-i Ahmer Cemiyeti için yardım toplamıştır. Örneğin Bolu İmaret Numune Mektebi öğrencileri günlük harçlıklarından artırarak Eylül 1922'de bir yardım kampanyası düzenlemişlerdir. Bunun sonucunda; 6.sınıf öğrencileri 100 kuruş, 5.Sınıf öğrencileri 600 kuruş, 4.Sınıf öğrencileri 20 Para 867 kuruş, 3.sınıf öğrencileri 20 Para 180 kuruş, 2.sınıf öğrencileri 111 kuruş olmak üzere toplamda 1859 kuruş para toplamışlar ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti veznesine teslim etmişlerdir. Merkez Numune Mektebi öğrencileri bu yardımlarını devam ettirebilmek amacıyla okulda bir toplantı yaparak 5.sınıf öğrencilerinden Fazıl, Talat, Suad, Hakkı, dördüncü sınıf öğrencilerinden Hayri, Fazıl, Necati, Kenan Beylerden oluşan bir yönetim kurulu oluşturarak bir şube gibi yardım faaliyetlerini

⁴¹ Dertli Gazetesi, 12 Nisan 1339, Sayı:132, s.2.

⁴² Bolu Gazetesi, 5 Mayıs 1337, Sayı:343, s.2.

sürdürme kararı almışlardır.⁴³

6. Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti Tarafından Ankara'ya Gönderilen Yardımlar

Milli Mücadele Döneminde ülke genelinde faaliyet gösteren Hilal-i Ahmer Cemiyeti şube sayısı 75'e ulaşmıştır. 1921 yılı Mart ayında Anadolu'da en aktif çalışan vilayetlerden biri de Bolu olmuştur. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Anadolu'da Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubelerinin faaliyetleri ile ilgili haberinde iki aylık süreçte 4000 lira yardım toplayan Kastamonu'dan sonra Bolu'da 1000 lira toplandığını kaydetmiştir. Zonguldak'ta 1000 lira, Ereğli'de 600 lira, Kara Hisar'da 500 lira, Zile ve Silifke'de 300 lira para toplanarak Ankara temsilciliğine gönderildiğini duyurmuştur.⁴⁴ Vilayetlerden Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara temsilciğine gönderilen para miktarlarında her geçen gün artış olmuştur. Ocak 1921'den Temmuz 1921'e kadar geçen altı aylık sürede ise toplamda vilayetlerden 65.000 lira toplanarak Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara temsilciliğine teslim edilmiştir. Kastamonu'da çıkan Açığsöz Gazetesi'nde "Hilal-i Ahmer İanesinde Vilayetimiz Birinciliği Kazandı" başlığı altında sayısı yetmiş beşe ulaşan Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesinden yapılan yardım miktarları tek tek belirtilmiştir. Buna göre 900.000 kuruş ile en yüksek yardım Kastamonu Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesinden yapılmıştır. Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nden ise 212.585 kuruş gönderilmiş ve Bolu, listede Zonguldak, Samsun, Antalya, Rodos ve Geyve'den sonra yedinci sırada en çok yardımı yapan şube olarak yer almıştır. Bolu ilçelerinde açılan şubelerden ise; Gerede Hilal-i Ahmer Şubesi 50.00 kuruş, Göynük 25.370 kuruş, Mudurnu 20.475 kuruş, Düzce 15.000 kuruş göndermiştir.⁴⁵

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Ankara temsilciliği tarafından hazırlanan ve 1922 de basılan "TBMM'nin kuruluşundan Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu (23 Nisan 1920-23 Eylül 1921) adlı çalışmada Mart 1920'den Kasım 1921 tarihine kadar Anadolu'nun çeşitli şehirlerinden Ankara temsilciliğine gönderilen yardımların miktarı listelenmiştir. Bu listede Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti: 580 lira, 346 lira ve 99 lira 85 kuruş olmak üzere üç seferde yaptığı yardımlarla yer almıştır. Ayrıca Bolu Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'nden 600 lira yine Bolu Hilal-i Ahmer

⁴³ **Dertli Gazetesi**, 11 Nisan 1338, Sayı:112, s.4.

⁴⁴ **Hakimiyet-i Milliye Gazetesi**, 29 Mart 1337, Sayı:146, s.2.

⁴⁵ Sarıkoyuncu, *a.g.m.*, s.238., **Açıksöz Gazetesi**, 18 Temmuz 1337, s.2.

Hanımlar Şubesinde de 300 liralık yardım yapıldığı kaydedilmiştir. İlçelerdeki Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubelerinden yapılan yardımlar da oldukça önemlidir. Gerede Hilal-i Ahmer Şubesi'nden biri 100 lira diğeri 400 lira toplamda 500 lira, Mudurnu Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'nden 139 lira hanımlar şubesinden 65 lira 750 kuruş, Düzce Hilal-i Ahmer Şubesi'nden 150 lira yardım yapıldığı kaydedilmiştir.⁴⁶

Gerek Bolu eşrafı gerekse Bolulu yöneticilerin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne verdiği destek savaş yıllarında olduğu gibi sonrasında da devam etmiştir. Zaferin ardından Hilal-i Ahmer Cemiyeti gazilere yardımda bulunmak üzere belediye dairesinde toplanarak merkeze bağlı şubelerden azami faaliyette bulunmalarını istemiştir. Bunun üzerine Bolu Mutasarrıfı Fahri Efendi'nin öncülüğünde hem şehrin ileri gelenleri tarafından hem de köylerden Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne birçok yardımda bulunularak yaklaşık yirmi bin lira toplanmıştır. Ayrıca Bolu Mutasarrıfı Fahri Bey'in girişimleriyle bütün memurların 1922 yılı Ekim ayı maaşlarından %20 sinin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne verilmesi kararlaştırılmıştır.⁴⁷

7. Sonuç

Mondros Mütarekesi sonrasında Anadolu'da başlayan işgaller karşısında ülkenin çeşitli yerlerinde olduğu gibi Bolu'da da; Bolu Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti, Bolu Muallim ve Muallimeler Cemiyeti, Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti, Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti adıyla çeşitli cemiyetler oluşturularak örgütlenmeye gidilmiştir. Bunlardan biri olan Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti; belediye başkanı, mutasarrıf, doktor, öğretmen, eşraf gibi şehrin ileri gelenlerinin öncülüğünde Milli Mücadeleye destek sağlamaya yönelik önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti dini toplantılar, müsamereler, konserler düzenleyerek hem halkı bilinçlendirmiş hem de yardım kampanyaları ve topladığı bağışlarla Milli Mücadeleye önemli bir destek sunmuştur. Dönemin Dertli, Bolu gibi yerel gazetelerinde de cemiyetin faaliyetleri geniş yer bulmuştur. Basın, yardım kampanyalarını geniş kitlelere duyurarak bağış yapmada özendirici bir rol oynamıştır.

Milli Mücadele tarihinde Bolu, daha çok 1920 yılının Nisan ve Ağustos aylarında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne karşı çıkan isyanlarla öne

⁴⁶ **Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer**, s. 93-97.

⁴⁷ **Dertli Gazetesi**, 26 Eylül 1339, Sayı:134, s.1.

çıkırsa da Bolu halkının büyük bir bölümü Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadeleye gönülden inanmış ve desteklemişlerdir. Ülkenin kurtuluşu için Bolu halkının verdiği desteği göstermesi açısından halkın Bolu Hilal-i Ahmer Cemiyeti etrafında örgütlenip yardım toplaması büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

Açıksöz Gazetesi

Bolu Gazetesi

ÇAPA, Mesut, Kızılay [Hilal-i Ahmer] Cemiyeti (1914-1925) Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2009.

Dertli Gazetesi

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi

<http://arsiv.kizilay.org.tr/arsiv.php>

KARAL AKGÜN, Seçil -Murat Uluğtekin, Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a, Kızılay Yayınları, Ankara, 2000.

Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer, (Haz:İsmail Hacıfettahoğlu, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2007.

Nuri Doğan, "Hilal-i Ahmer", Bolu Gazetesi, 10 Şubat 1921, Sayı:332, s.3.

Oğuz, "Türk Kadını", Dertli Gazetesi, 13 Kanunuevvel 1336, Sayı: 37, s.1.

ÖZDEMİR, Nuray, "Mili Mücadele Döneminde Bolu Belediye Başkanı İlyaszade Hafız Hakkı Bey'in Çalışmaları", Uluslararası Köroğlu Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Bolu 2011, s.509-510.

ÖZDEMİR, Nuray, "Milli Mücadelede Kadın Desteği: Bolu Müdafaa-ı Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2011-2, Sayı:23, s.49-63.

SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Kadınları, Cem Web Ofset, Ankara, 2006.

SARIKOYUNU, Ali, “Zonguldak ve Havalisinden Kuva-yı Milliye’ye Yapılan Yardımlar ve Temin Edilen Gelirler”, Atatürk Yolu, Yıl:5, Sayı:10 (Kasım 1992), s.227-242.